

vaiheikas seikkailu kaupungin metrossa sekä viehättävän barokkihenkinen kylpylävisiitti: paikallisesta elokielelestä sai onneksi toki selvän ummikkokin fennisti.

Pienimpien suomalais-ugrialaisten kielten kenties hieman epäemansipatorisesta asemasta ja oman kielitaidon epäemansipatorisesta tilasta huolimatta symposio palveli erinomaisesti tehtävää, joka on kansainvälisille kokoontumisille yleensäkin ominainen: samantyyppisistä aiheista kiinnostuneille tutkijoille tarjoutui mahdollisuus kuulla toistensa tekemisistä yli oppiala-, kieli- ja maan rajojen. Sekä suomalaisia gradun ja väitöskirjan tekijöitä että näiden töiden ohjaajia saattaakin kiinnostaa esimerkiksi tieto siitä, että muun muassa Budapestin suomalais-ugrialaisella laitoksella vaikuttaa tehtävän runsaasti laadukasta funktionaalista tutkimusta, jossa erilaisia

kieliopillisia ilmiöitä tarkastellaan kontekstisidonnaisesti ja pragmatiikan näkökulmasta — esimerkiksi tekstilajipohjaisesti, kuten Friedmanin ja Lászlón esitelmässä. Merkittävä osa tästä tutkimuksesta on viime vuosina tehty opinnäytteinä. Suomen kieltä koskevat opinnäytteet myös kirjoitetaan suomeksi, joten budapestiläisten fennistien tutkimustuloksiin voivat helposti tutustua myös sellaiset suomalaiset fennistit, jotka itse kenties vasta aloittelevat unkarin tai muiden sukukielten opiskelua.

Seuraava Kielioppi ja konteksti -symposio päätettiin pitää Helsingissä parin kolmen vuoden päästä. Sitä ennen kielikursseillekin siis vielä ehtii. ■

SUVI HONKANEN

Sähköposti: suvi.honkanen@helsinki.fi

KOHTAUSPAIKKANA KIELI, KOHTELIAISUUS JA SUKUPUOLI

INTERNATIONAL CONFERENCE ON LANGUAGE, POLITENESS AND GENDER:
THE PRAGMATIC ROOTS
HELSINGIN YLIOPISTO 2.-5.9.2004

Syyskuun alussa Helsingin yliopiston Metsätalolla kokoontui kansainvälinen joukko kielentutkijoita, kun runsaat sata tutkijaa pohti kielen, kohteliaisuuden ja sukupuolen suhdetta toisiinsa pragmaattisessa viitekehyksessä. Konferenssin otsikko juontuu kahdesta eri konferenssista: *Second international symposium on linguistic politeness* ja *Fifth Nordic conference on language and gender* järjestettiin tällä kertaa yhdessä. Yhdistämällä nämä kaksi ta-

pahtumaa järjestäjät halusivat saattaa yhteen sukupuolen, kielen, interaktion, kognition ja kulttuurin tutkimuksen lingvistisen kohteliaisuuden näkökulmasta. Neljä päivää kestänyt konferenssi olikin ohjelmaltaan hyvin monipuolinen, ja se tarjosi kattavan katsauksen kohteliaisuuden eri muotoihin erilaisissa yhteyksissä.

Pragmaattisen kohteliaisuusteorian juuret juontavat keskustelun maksiimeihin ja puheaktiteoriaan, joista kehitettyjä suun-

tauksia yleensä pidetään niin sanottuina traditionaalisina kohteliaisuusteorioina. Tunnetuimpiin kuulunevat Lakoffin (1973), Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) sekä Leechin (1983) näkemykset, joissa huomio kohdistuu puhujan aikomuksiin interaktiivisessa tilanteessa. Myöhemmin suuntauksia on kritisoitu lähinnä niiden homogeenisestä suhtautumisesta eri kulttuureihin ja puhujakeskeisyydestä, siitä, että lausuman vastaanottaja on jätetty lähes kokonaan huomiotta. Tuoreemmissa lähestymistavoissa (mm. Eelen 2001; Watts 2003) korostetaan vastaanottajan roolia ja osapuolten välistä vuorovaikutusta. Myös kulttuurienvälinen ja -sisäinen heterogeenisyys kohteliaisuuden määrittelyssä on nostettu esiin.

Konferenssin puhujista moni oli ottanut lähteekseen lähes koko kohteliaisuusteorioiden laajan kirjon ja yritti löytää omiin lähtökohtiinsa sopivan kultaisen keskitien. Eri kulttuurien kohteliaisuuskäytänteiden eroista kertoivat parhaiten aasialaiset osallistujat esityksissään. Plenaristi YOSHIKO MATSUMOTON (Stanford University) tutkimuksen lähtökohtana oli perinteinen japanilainen naiskuva: tyyni, hillitty ja feminiininen nainen, joka käyttäytyy aina kohteliaisuusodotusten mukaisesti. Hänen tutkimuksensa kuitenkin paljasti, että japanilaiset, keski-ikä yllittäneet naiset eivät täytä näitä odotuksia, vaan he käyttävät hyvin monipuolisia pragmaattisia ja sosiaalisia keinoja vuorovaikutuksen luomisessa ja aiheiden valinnassa.

Monissa esitelmissä vertailtiin perinteisiä kohteliaisuusteorioita ja pyrittiin kehittämään niitä edelleen. EIJÄ SUOMELA-SALMI (Turun yliopisto) ja TUIJA VIRTANEN (Åbo Akademi) analysoivat eri näkemysten yhtäläisyyksiä ja eroja sekä kehottivat varovaisuuteen erityisesti »kohteliaisuus ja sukupuoli» -yhdistelmän käytössä. MARINA TERKOURAFIN (British School at Athens) näkemyksen mukaan kohteliaisuuden luotet-

tävin tutkimusmenetelmä olisi eräänlainen kvantitatiiviseen tutkimukseen perustuva kehikko, jossa päätelmät tehtäisiin laajan empiirisen aineiston pohjalta. Kaiken kaikkiaan konferenssin esiintyjät osoittivat innovatiivisuutta niin vanhan soveltamisessa kuin uuden luomisessakin.

Naistutkimuksen näkökulmien keskinäinen erilaisuus oli huomattavissa myös konferenssin sukupuolitutkimukseen painottuvissa esityksissä. Plenaristeista perinteisintä näkemystä edusti erityisesti yhdysvaltalainen SUSAN C. HERRING (Indiana University). Hänen esitelmässään korostui monen naistutkimuksen edustajan kritisoima katsantotapa, jossa kielenkäyttäjät ryhmitellään naisiksi ja miehiksi, minkä jälkeen aletaan etsiä ryhmiä yhdistäviä ja erottavia kielenkäytön piirteitä. Herring tunnetaan maailmalla kuitenkin lähinnä tietokonevälitteisen kommunikaation asiantuntijana ja tuotteliaana kirjoittajana. Omassa osuudessaan hän kertoi tietokonevälitteisen kommunikaation historiasta ja havainnostaan, että naiset ja miehet määrittelevät hyvin eri tavoin sen, millainen kielenkäyttö on soveliasta Internetin keskustelupalstoilla. Herringin tutkimuksessa miehet korostivat sananvapauden merkitystä ja esimerkiksi käyttivät paljon kiro sanoja. Naisille taas tärkeää oli harmonia, jonka avulla eriävätkin mielipiteet muotoiltiin kohteliaiksi lausumiksi.

Tunnettu naistutkimuksen edustaja ROBIN TOLMACH LAKOFF (University of California) tutki plenaariesitelmässään yhdysvaltalaisista mediaa. Lakoff esitteli, kuinka sana »nice» yhdistetään julkisuudessa eri sukupuolta oleviin henkilöihin. Miehistä esimerkkinä toimi erityisesti George W. Bush, jonka äänestäjiin vedotaan presidentin »mukavan miehen» imagolla. Naisista esimerkkinä taas oli kodinhoitomiljonääri Martha Stewart, joka Lakoffin mukaan tuomittiin sisäpiirikaupoista vain siksi, ettei

hän ollut todistajien mielestä mukava.

Plenaristi CHRIS CHRISTIE (Loughborough University) käsiteli esitelmässään anteeksi pyytämisen tapoja ja merkitystä Ison-Britannian parlamentissa. Hänen mukaansa anteeksipyyntöjä käytetään osana poliittisesti korrektaa käytöstä, mutta myös osana itse politiikan tekemistä. Christie havaitsi myös eroja nais- ja miesedustajien välillä, minkä vuoksi anteeksi pyytämistä voidaan pitää yhtenä tapana toteuttaa sukupuoli-identiteettiä poliittisessa toiminnassa ja tekemisessä.

Naistutkimuksen osalta kiinnostavimmiksi esiintyjiksi nousivat pohjoismaiset tutkijat, jotka esittivät yllättäviäkin tutkimustuloksia. Plenaristi KERSTIN NORDENSTAM (Göteborgs Universitet) on tutkinut Ruotsin nuorten maahanmuuttajien kielitaitoa, kielellisten rekisterien hallintaa ja sukupuolen tuottamisen suhteita. Tutkimus muun muassa osoittaa, että maahanmuuttajatytöt eivät helposti integroidu ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Maahanmuuttajajopilla tilanne on toinen: he liikkuvat sulavasti nuorten ryhmissä ja kielenkäytön tyyleistä toisiin. Myös etniset syyt vaikuttavat siihen, että maahanmuuttajajopilla on suurempi liikkumavapaus ruotsalaisessa yhteiskunnassa.

Tanskalainen plenaaripuhuja INGE LISE PEDERSEN (Kööpenhaminan yliopisto) nosti esiin kysymyksen naisista ja miehistä vastakkaisina kategorioina ja kritisoi pyrkimystä yleistää naisten ja miesten puhuvat omiksi koodeikseen. Esimerkkinä hän esitteli tanskalaisen pariskunnan kirjeenvaihtoa 1800-luvulta, jolloin naisten emansipaatio sai tuulta siipiensä alle. Uuden aatteen vaikutus näkyi myös nuoren parin kirjeenvaihdossa: mies käyttää perinteisesti naiseliseksi tulkittua kieltä, nainen puolestaan pidättäytyy hellyyden ja kaipauksen ilmauksesta ja asettaa jopa avioliiton instituutiona kyseenalaiseksi. Pedersenin mukaan liiallinen yleistäminen on vaarallista, tutkimuk-

sessä tulisi aina ottaa huomioon laajempi konteksti.

Koska olemme molemmat kiinnostuneita Internetin kielestä, oli virkistävää, että konferenssissa esiteltiin runsaasti erilaisia tutkimuksia, joissa analysoitiin muun muassa sähköpostien ja keskusteluhuoneiden eli chattien kieltä. Jälkimmäistä käsiteli Herringin lisäksi esimerkiksi tšekkiläinen ŠÁRKA KAŠIČKOVÁ (Liberecin teknillinen korkeakoulu), joka esitteli saamiaan tuloksia tšekkiläisestä verkkokeskustelusta tekemästään kyselystä. Kyselyssä Kašičková tiedusteli yliopisto-opiskelijoilta, millaisiksi nämä kokivat chatin ilmapiirin ja kielenkäyttötilanteet. 84 prosenttia opiskelijoista kertoi kokevansa kielenkäytön chat-huoneissa aggressiiviseksi ja epäkohteliaaksi. Esitelmöitsijä tulkitsi tämän olevan heijastumaa siitä, että Tšekissä nuorten keskuudessa vallitsee yleisestikin aggressiivinen ilmapiiri.

Japanilainen SAEKO FUKUSHIMA (Trusun yliopisto) on tutkinut, kuinka japanilaiset yliopisto-opiskelijat esittävät sähköpostiviesteissään pyyntöjä. Esitelmässään Fukushima toi esille, että vaikka japanilainen kulttuuri onkin nähty esimerkiksi Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteorian mukaan negatiivisen kohteliaisuuden kulttuurina, käytetään sähköpostiviesteissä kielen piirteitä, jotka ovat tyypillisiä niin sanotulle positiiviselle kohteliaisuudelle. Myös espanjalaisen PATRICIA BOU-FRAN-CHIN (Universitat de València) tutkimusaineisto koostui yliopisto-opiskelijoiden ja -opettajien välisistä sähköpostiviesteistä. Niistä tutkija etsi viitteitä institutionaalisista valtasuhteista tarkastelemalla sitä, kuinka opiskelijat esittävät pyyntöjä ja kiittävät avusta, ja sitä, kuinka opettajat vastaavat opiskelijoiden pyyntöihin. Tuloksena oli, että ne institutionaaliset roolit ja vuorovaikutukseen liittyvät kohteliaisuuskäytännöt, jotka olivat käytössä kasvokkaisessa

vuorovaikutuksessa, näkyivät myös sähköisessä viestinnässä.

Konferenssin loputtua varmasti kaikki osanottajat olivat yhtä mieltä siitä, että alkujaan kaksi erilaista konferenssia nivoutuivat onnistuneesti yhteen kiinnostavaksi kokonaisuudeksi. Erilaiset näkökulmat kohtasivat toisensa herättäen usein kiivas-takin väittelyä teorioiden tulkinnasta ja so-pivuudesta tarkoitettuun tehtävään. Yksi-mielisyyteen ei päästy etenkin kohteliai-suustutkimuksen taholla, vaan uusia haas-tavia teorioita on varmasti syntymässä klassikkojen rinnalle. ■

JONNA AHTI

HANNA LÄHTEVÄNOJA

Sähköposti:

jonna.ahiti@helsinki.fi

hanna.lahtevanoja@helsinki.fi

LÄHTEET

- BROWN, PENELOPE – LEVINSON, STEPHEN [1978] 1987: *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EELLEN, GINO 2001: *A critique of politeness theories*. Manchester: St. Jerome.
- LAKOFF, ROBIN 1973: The logic of politeness; or, minding your p's and q's. – *Papers from the ninth regional meeting of the Chicago Linguistic Society* s. 292–305. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- LEECH, GEOFFREY N. 1983: *Principles of pragmatics* London: Longman.
- WATTS, RICHARD 2003: *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

KOTIKIELEN SEURAN KEVÄT 2005

Torstaina 3. helmikuuta kello 18.15 Tieteiden talon salissa 505
fil. maist. Marja Etelämäki ja fil. tri Ilona Herlin: *Ärsyttävä kieli*.

Maanantaina 14. maaliskuuta kello 18.15 Tieteiden talon salissa 104
professori Tuomas Huumo: *Kognition kieli: miten suomen kieli käsitteistää aistihavainnon*.
Lisäksi vuosikokousasiat.

Perjantaina 22. huhtikuuta Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa kello 12–16
teemailtapäivä *Kelan tiskiltä R-kioskille – vuorovaikutus asiointitilanteissa*.
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkijat
esittelevät asiointikeskusteluhankkeen tuloksia.

Tieteiden talon osoite on Kirkkokatu 6, Helsinki.

TERVETULOA!